

Niezapomniane domy ekstrawaganckie

Unforgettable extravagant houses

Streszczenie

Artykuł porusza kwestię niekonwencjonalnych domów jednorodzinnych, skupiając się na realizacji *Wall House 2*, zaprojektowanego przez amerykańskiego architekta Johna Hejduka i zrealizowanego w Holandii w Groningen w 2001 roku już po jego śmierci. Autor projektu był znany przede wszystkim z prac teoretycznych, w których wykazywał głębokie zainteresowanie podstawowymi kwestiami kształtu, organizacji, reprezentacji i wzajemnych oddziaływań na siebie podstawowych brył geometrii euklidesowej. Istotne dla niego były poszukiwania relacji pomiędzy elementami pełnymi i powstałymi pomiędzy nimi pustkami. Owe pustki nabierają nowych znaczeń, odcieni i niuansów w każdej lokalizacji, gdzie architekt bada materię, ruch i bezruch brył, a przede wszystkim relację pomiędzy wnętrzem a zewnętrzem. Po przeszło 10 latach od realizacji, a czterdzieści lat od projektu dom w Groningen stale jest awangardowy i można go nazwać DOMEM PRZYSZŁOŚCI, bowiem przedstawia filozofię niezwykle oryginalnego i charyzmatycznego twórcy.

Abstract

This article concerns the question of unconventional detached houses concentrating on the implementation of *Wall House 2* designed by the American architect John Hejduk and realized in Groningen, the Netherlands in 2001, after his death. The author of this design was best-known for his theoretical works where he revealed a profound interest in the elementary questions of the shape, organization, representation and mutual impacts of the basic volumes of Euclidean geometry. He searched for relations between full elements and the empty spaces between them. These spaces assume new meanings, shades and nuances in every location where the architect researches the matter, motion and motionlessness of volumes, mainly the relation between the inside and the outside. More than ten years after its implementation and forty years after its design, the house in Groningen is still vanguard and can be called THE HOUSE OF THE FUTURE because it presents the philosophy of an unusually original and charismatic creator.

Słowa kluczowe: architektura współczesna, filozofia architektury, niekonwencjonalne domy jednorodzinne

Keywords: contemporary architecture, philosophy of architecture, unconventional detached houses

W porównaniu z budowanymi przez termity drapaczami chmur, budowane z błota, nędzne i kryte strzechą ludzkie mieszkania wyglądają prymitywnie. Jeśli mimo to ludzie przypisują sobie pewną wyższość, to musi ona opierać się na czymś innym aniżeli osiągnięcia architektoniczne. Musi opierać się na świadomości
Yi-Fu-Tuan 1977

... In comparison to skyscrapers built by termites, human shelters built of mud, poor and thatched look primitive. If people feel better in spite of this, it must be based on something else than architectural achievements. It must be based on awareness...
Yi-Fu-Tuan 1977

Każdy architekt winien poznać z autopsji pewne domy mieszkalne, które stały się krokami milowymi w rozwoju architektury. Dopiero ogląd obiektów w miejscu realizacji pozwala na poznanie skali, kontekstu, atmosfery i przestrzeni wnętrza. Tak jest zapewne z willą Palladia – Casa Rotonda w Vicenzy, czy weekendową willą projektowaną przez Le Corbusiera dla Pierra Savoye w Poissy pod Paryżem. W sztandarowym domu mieszkalnym Corbusiera w Poissy, budowanym w latach 1928–1931 każdy odwiedzający ten budynek musiał być zaskoczony czystą geometryczną formą prostopadłościanu wyniesionego do góry na cienkich żelbetowych słupach. Dominujące w obiekcie linie poziome płaskiego dachu, pasmowych okien, obudowanego ścianami wewnętrznego dziedzińca, brak detali w śmiało wycinanych otworach okiennych i drzwiowych w strukturze żelbetono-

Each and every architect should know certain residential houses – which have become milestones in the development of architecture – from experience. Only a review of objects on the spot makes it possible to become acquainted with the scale, context, atmosphere and space of a given interior. It certainly refers to Palladio's villa – Casa Rotonda in Vicenza or Le Corbusier's weekend villa designed for Pierre Savoye in Poissy near Paris. In Corbusier's flagship residential house in France, constructed in the years 1928–1931, every visitor was surely surprised by the pure geometrical form of the quadratic prism raised on thin poles of reinforced concrete. The horizontal lines of the flat roof dominating in this object, the belt windows, the internal courtyard surrounded with walls, the lack of

* Dr hab. inż. arch. Ewa Węclawowicz-Gyurkovich, Instytut Historii Architektury i Konserwacji Zabytków, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska / Ewa Węclawowicz-Gyurkovich D.Sc. Ph.D Arch., Institute of history of Architecture and Monument Preservation, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology

wych ścian były atrakcją, obcą dla przybywających. Odbiorcy musieli się z owymi nowościami oswajać. Wewnątrz zachwyca wolny plan i otwartość przestrzenna. Pomysł wprowadzenia dwóch sposobów rozwiązania komunikacji pionowej przez rampę i kręconą rozrzeźbioną klatkę schodową pozostaje na zawsze w pamięci odwiedzających.

Od czasu rewolucji modernistycznej powstają rozmaite pomysły i filozofie zamieszkiwania. W ostatnich latach spotykamy z jednej strony powroty do form historycznych, do budowli tworzonych z tradycyjnych ekologicznych materiałów: drewna, cegły, kamienia, trzciny, gliny lub dążenie do budowli realizowanych z najnowszych osiągnięć technologii budowlanych XXI wieku – strunobetonu, stali, szkła strukturalnego. Formy domów mieszkalnych czasami odchodzą od przyjętych, powszechnie akceptowanych wzorców, poszukując ekstrawagancji, zaskoczenia, zadziwienia, a nawet szoku. Powstają domy zawieszane na drzewach, w lesie lub usytuowane pod ziemią. Balansowanie na różnorodnych emocjach odbiorców to często zaplanowana przez awangardę metoda działania. Na pozór może nam się wydawać, że awangarda dąży do zaskoczenia i niepokoju, ale to ona stanowi motor sprawczy stałych przemian. Formy dziwaczne i niezwykle intrygują i zaciekawiają. Formy nowe, wcześniej nieznane stają się wielokrotnie trudne do zaakceptowania przez odbiorców. Każdy artysta zdaje sobie z tego sprawę i musi stawiać czoła krytykom. Prowokacja i eksperymentatorstwo w architekturze wyrastają z tych samych czynników, jakie charakteryzowały sztukę awangardową od początku XX wieku. Kategorie piękna i brzydoty, zajmując pozycje drugoplanowe, podlegają zmianom, tak jak przeobrażają się poglądy i fantazje artystów. Ongiś, bo z końcem lat 70. XX wieku znany angielski krytyk architektury najnowszej Charles Jencks wydał książkę pt. *Bizarre Architecture*¹, w której zajął się klasyfikacją architektury dziwacznej niemieszczącej się w zwyczajnych kategoriach rozumienia dzieła architektury. Przedstawił w niej budowle projektowane przez architektów, ale także powstałe bez ich udziału. Owa publikacja dała nam lekcję bogatego kojarzenia pojęć, gdzie te niekonwencjonalne obiekty przemawiają do widza z wyraźnie zwiększoną mocą wywołując duże napięcia i emocje.

W 2009 roku została wydana książka dla dzieci pt. *D.O.M.E.K. Doskonałe okazy małych i efektownych konstrukcji*, autorstwa Aleksandry Machowiak i Daniela Mizielińskiego². Przeznaczona dla najmłodszych dzieci książka ukazuje 35 ciekawych przykładów domów mieszkalnych, zaprojektowanych przez nieraz bardzo znanych architektów³, wybudowanych w rozmaitych regionach świata, gdzie najważniejszą zasadą było zaskoczenie i zadziwienie klientów. Przy każdym budynku podane jest nazwisko autora oraz mapa kontynentu z zaznaczeniem lokalizacji realizacji. Wszystkie budynki mają określone nazwy, skojarzone z ich kształtami: jest dom *Żagiel*, zbudowany z dwóch ścian widocznych nad powierzchnią terenu i kubaturą zlokalizowaną pod ziemią, który powstał na południu Hiszpanii niedaleko Seville; dom *Orzeszek* – okrągła, drewniana kulka zawieszona na drzewach w lesie w Kanadzie; czy *Domy-norki* – w Szwajcarii, domy wtopione w skały i przykryte grubą warstwą ziemi z trawą na dachach. Znajdziemy tam wielokrotnie publikowany *Dom Walizkę*, zbudowany w Chinach w miejscowości Badaling w pobliżu Muru Chińskiego, w którym w miarę potrzeb możemy poszerzać

details in the boldly cutout window and door openings in the structure of the walls of reinforced concrete all made an attraction unfamiliar to outsiders. The recipients had to get used to such novelties. The free plan and the spatial openness astonish inside. The idea of introducing two manners of solving vertical movement by means of a ramp and a winding sculptural staircase remains in the visitors' memory forever.

Since the modernistic revolution, various ideas and philosophies of residence have sprung up. In previous years, we have observed many returns to historical forms, to structures created of traditional ecological materials: wood, brick, stone, reed and clay or the realization of objects within the latest achievements of the 21st century building technologies: stringer concrete, steel and structural glass. The forms of residential houses sometimes abandon the adopted, generally accepted models searching for extravagance, surprise, astonishment or even shock. We can encounter houses hung on trees, in the woods or situated underground. Taking advantage of the recipients' emotions often means an acting method planned by the vanguard. It may seem that the vanguard aims at surprise and unrest but in fact it makes the driving force behind constant transformations. Weird and unusual forms intrigue and arouse interest. New, previously unknown ones frequently become rather unacceptable. Every artist realizes this and has to face criticism. Provocation and experimentation in architecture grow from the same factors which characterized vanguard art at the beginning of the twentieth century. The categories of beauty and ugliness in the background get transformed just like artists' opinions and fantasies change. Once, in the late 1970s, the well-known English critic of the latest architecture Charles Jencks published a book entitled *Bizarre Architecture*¹ where he dealt with the classification of this kind of design not fitting in the casual categories of comprehending a given work. He presented some structures designed by architects but also those implemented without their participation. This publication gave us a lesson of the rich association of notions where such unconventional objects "talk" to the spectator with clearly increased power causing strong tensions and emotions.

A children's book entitled *D.O.M.E.K. Doskonałe okazy małych i efektownych konstrukcji (Excellent Examples of Small and Effective Constructions)*, written by Aleksandra Machowiak and Daniel Mizieliński, was published in 2009². This book, meant for the youngest readers, presents thirty-five interesting examples of residential houses, frequently designed by famous architects³ and constructed all over the world – the most important principle was to surprise and amaze the clients. Each illustration includes the name of its author and a map of the continent with marked locations. All the buildings have characteristic names associated with their shapes, for instance *The Sail* built of two walls visible above the ground and a cubature located underground in the south of Spain near Seville; *The Nutlet* – a round, wooden little ball hung on trees in a forest in Canada; or *The Burrows* in Switzerland – houses composed into the rocks and covered with a thick layer of earth with some grass on the roofs. We can also find the popular *Suitcase* built in Badaling close to the

powierzchnię przez włączanie ukrytych pod podłogą dodatkowych kubatur albo tzw. *Dom Przylepka* zrealizowany w Lipsku w Niemczech, który może być dolepiany – zawieszany na linach i kołkach do elewacji zewnętrznych, jako dodatkowy pokój do istniejących już mieszkań na dowolnych wysokościach. Młody czytelnik uczy się, że zarówno wyobrażenia artystów, jak i architektura właściwie nie znają granic. Zaprezentowano w książce realizacje domów zaprojektowanych przez znanych wybitnych współczesnych architektów – Stevena Holla, Alvaro Siza, Tadao Ando, Emilio Ambasa i in.

Czasami tak się zdarza, że przez lata po obejrzeniu budynku mieszkalnego rozmyślamy, jak architekt mógł pozwolić sobie na tak ekstrawagancki pomysł i zaprojektować tak pozornie нефункциональный dom do mieszkania. Dom Johna Hejduka w Groningen oglądałam jakieś dziesięć lat temu, pozostała mi w pamięci kolorowa bryła, a właściwie kilka poukładanych obok siebie klocków, które tworzą w sumie funkcję domu jednorodzinnego, właściwie niezbyt dużego, ale zupełnie niewygodnego i przez to szalenie dziwnego. Dom jest niejako demonstracyjnym manifestem na temat modernistycznego funkcjonalizmu, w którym poszczególne funkcje domu zostały wydzielone, zatrzęsnięte w osobnych różnorodnych bryłach, a potem ułożone przez architekta w zaplanowany przez niego sposób. Dom jest trudny w odbiorze, podobnie jak teorie architektoniczne tego niezwykle oryginalnego twórcy. Odczytanie i zrozumienie intencji architekta wymaga dojrzałości i wysiłku intelektualnego oraz świadomej interpretacji zaproponowanej zabawy. Istotne dla niego były poszukiwania relacji pomiędzy elementami pełnymi i powstałymi pomiędzy nimi pustkami. Owe pustki nabierają nowych znaczeń, odcieni i niuansów w każdej lokalizacji, gdzie architekt bada materię, ruch i bezruch brył, w przede wszystkim relację pomiędzy wnętrzem a zewnątrz. Charyzmatyczna postać Hejduka wśród współczesnej mu awangardy wykazuje w tym zadaniu wyraźne odwołania do kubizmu i neoplastycyzmu. Hejduka interesowały relacje pomiędzy kompozycją całości a poszczególnymi, pojedynczymi elementami, pomiędzy ostateczną formą a funkcją, czy pomiędzy przedstawioną ostateczną bryłą a jej znaczeniem.

Dom *Wall House 2* zrealizowany został w 2001 roku, po niespodziewanej śmierci projektanta w 2000 roku, choć projektowany był w latach 1968–1974. John Hejduk był znanym amerykańskim artystą, poetą, pedagogiem i architektem, autorem wielu książek, przedstawiających rozedrgane drobne rysunki i wiersze, ukazujące jego tajemniczy odmienny od rzeczywistości świat fantazji. Przez wiele lat zajmował się teorią architektury, badając kostki, ramki, przez analizę kwadratowych sieci w których w dowolnych kierunkach umieszczał zakrzywiane ściany w różnych kombinacjach i kolorach. Był szanowany i bardzo lubiany przez studentów, kiedy przez dwadzieścia pięć lat pełnił funkcję dziekana w Szkole Architektury w Cooper Union w Nowym Jorku⁴.

Dom w Groningen został zrealizowany w innym środowisku, w innym miejscu i w innym czasie oraz dla innego inwestora niż był pierwotnie planowany⁵. Amerykański architekt zaprojektował go dla swojego kolegi ze Szkoły Architektury Cooper Union w Nowym Jorku, a budynek miał stanąć w zalesionym terenie w miejscowości Ridgfeld w stanie Connecticut w USA, jednak ze względu na kłopoty finansowe właściciela budowa została prze-

Great Wall of China. If a need arises then one can extend its area by including an additional cubature hidden under the floor; or *the Sticker* implemented in Leipzig, Germany which can be stuck – hung on ropes and wheels – to the external elevations as an extra room for the existing flats at any height. A little reader learns that both artists' imagination and architecture are virtually limitless. The book includes presentations of houses designed by some well-known, outstanding architects: Steven Holl, Alvaro Siza, Tadao Ando, Emilio Ambasz and others.

Sometimes, years after visiting a residential building we wonder how the architect could afford such an extravagant idea and design such a seemingly nonfunctional residential house. I visited John Hejduk's house in Groningen more or less ten years ago and I still remember its colourful volume or, more precisely, several blocks arranged next to each other to form the function of a detached house, not big, completely uncomfortable, madly bizarre. The house is a demonstrative manifesto on modernist functionalism where individual functions are separated, trapped in various volumes and then assembled by the architect in a preplanned manner. This house is difficult in reception just like this highly original creator's architectural theories. Interpreting and understanding the architect's intentions requires maturity and intellectual effort as well as an aware interpretation of the suggested game. He searched for relations between full elements and the empty spaces between them. These spaces assume new meanings, shades and nuances in every location where the architect researches the matter, motion and motionlessness of volumes, mainly the relation between the inside and the outside. Against the background of the then vanguard, the charismatic figure of Hejduk clearly referred to cubism and neoplasticism. He was interested in relations between an entire composition and its individual elements, between the ultimate form and function, or between the ultimate volume and its meaning.

Wall House 2 was implemented in 2001 after the unexpected death of its author in 2000 even though it was designed in the years 1968-1974. John Hejduk was a famous American artist, poet, educator and architect, the author of numerous books presenting shaky tiny drawings and poems which revealed his mysterious world of fantasies, so different from reality. For long years, he dealt with the theory of architecture researching cubes and frames through an analysis of square networks where he placed curved walls in various combinations, colours and directions. He was respected and likeable. For twenty-five-years, he acted as the Dean of the Cooper Union School of Architecture in New York⁴.

The house in Groningen was implemented in a different environment, in a different place and at a different time as well as for a different investor than it had been originally planned⁵. The American architect designed it for his colleague from the Cooper Union School of Architecture in New York – the building was to stand in a wooded area in Ridgfield, Connecticut. However, considering the owner's financial problems, the construction was discontinued. The surprising sudden death of the architect delayed the implementation for almost thirty years. The house became a manifesto of the theory of modernist shapes. It is located in a villa district on the outskirts on a flat ground

rwana. Zaskakująca nagła śmierć architekta spowodowała, że realizacja nastąpiła po niemal trzydziestu latach zaprojektowanego przez mistrza domu, będącego manifestem teorii modernistycznych kształtów. Dom położony jest w dzielnicy willowej na peryferiach miasta na płaskim terenie, nad jeziorem, gdzie po drugiej stronie jest niewielki las, co jest rzadkością w Holandii.

Dom Ściana w Groningen to skupione wokół dużej betonowej ściany, wysokiej na trzy kondygnacje i szerszej od poziomych wymiarów całego budynku, która oddziela w obiekcie funkcje mieszkalne od funkcji usługowych. Owa prosta ściana o grubości około 0,5 m i wysokości ponad 10 m staje się elementem dominującym w całej kompozycji, stąd nazwa domu *Wall House*. Duża, pusta szara ściana zdaje się być manifestem stabilności i równowagi, w kontraście do drobnych pojedynczych różnorodnych elementów, które zawierają poszczególne funkcje związane z zamieszkiwaniem. Do obiektu wchodzimy po schodkach do obudowanego szarego tunelu – korytarza prowadzącego na wysokości drugiej kondygnacji do domu. Od niego zaraz po wejściu, dochodzimy do pracowni w kolorze rudawej czerwieni o miękkiej formie rzutu, podpartej słupem oraz szerokim czerwonym filarem. Dalej długi na niemal 10 metrów korytarz prowadzi do właściwego domu zdecydowanie oddzielając miejsce pracy od funkcji mieszkalnej „...Hejduk pracując nad racjonalną ideą rozdzielenia pracy od mieszkania przekształcił ją w kierunku paradoksu i nielogiczności, którego niefunkcjonalność rozwiązań jest rekompensowana przez ekspresję wynikającą z kontrastu pomiędzy prostą ścianą a falistymi liniami pokoi, które tak w pionie jak i w poziomie wyraźnie rozdzielają wąskie przestrzenie resztkowe...”⁶. Obiekt nie jest duży, łączna powierzchnia całości to 265 m², koszt jego realizacji wyniósł 60 000 euro. Każdy element funkcji tworzy oddzielną bryłę, zaznaczoną odmiennym kolorem i sprawia wrażenie jakby był zawieszony na owej ścianie, zwłaszcza, że funkcje mieszkalne piętrzą się pionowo w trzech kondygnacjach. Ale to nie jest prawdą, w środku w części mieszkalnej umieszczono przy ścianach zewnętrznych owalne żelbetowe słupy, które wspierają spiętrzone na sobie formy. Zachowano tu zasadę wyraźnego oddzielenia każdego elementu, wprowadzając niewielkie szczeliny pomiędzy nimi zarówno w pionie jak i w poziomie. I tak na pierwszej kondygnacji zlokalizowano sypialnię w jasnooliwkowym kolorze, powyżej kuchnię i oddzieloną od niej jadalnię w niebieskim i różowym kolorze, a na samej górze pokój dzienny w mocnej żółtej bryle. Poszczególne elementy kolejnych pokoi o falistych liniach rzutu wyróżniają się kolorami zaczerpniętymi jakby z corbusierskiej palety⁷. Natomiast ściana betonowa jako neutralna jest szara, prostokątna. Oddziela ona demonstracyjnie część mieszkalną od usługowej. „... Ściana jest elementem obojętnym, dlatego malowana jest na szary kolor.... Oznacza ona zarówno moment spoczynku jak i moment stabilności, a tym samym moment największego napięcia. To jest moment przejścia... Grubość ściany zwiększa wrażenie, że jest tylko w chwilowym stanie... co nazywam momentem teraźniejszości...”⁸. Po drugiej stronie ściany umieszczono proste bryły geometryczne w kształcie walca – mieszczącego popielatą owalną klatkę schodową oraz dwa niewielkie prostokątne – jeden w ostrym żółtym kolorze na parterze tworzący łazienkę i drugi wyższy w niebieskim kolorze mieszczący garderobę. Wszystkie części

by a lake. On the other side, there is a little forest which is rare in the Netherlands.

The house in Groningen is concentrated around a large concrete three-storey wall, wider than the horizontal dimensions of the entire building, which separates the residential functions from the service ones. This simple 50-centimetre-thick and 10-metre-high wall becomes the dominating element of the entire composition, hence the name of the house. The large, empty grey wall seems to be a manifesto of stability and equilibrium in contrast to tiny single various elements which include individual functions related to residence. We take the steps to a built-up grey tunnel – corridor leading to the house at the second storey height. Soon we get to the rusty studio with soft projection, supported with a pole and a wide reddish pillar. Then the 10-metre-long corridor leads to the house proper separating the workplace from the residential function. „... *Working on the rational idea of separating work from residence, Hejduk transformed it towards paradox and illogicality where the nonfunctionality of solutions is compensated by expression resulting from the contrast between the simple wall and the wavy room lines which clearly separate the narrow remainder spaces in the vertical and in the horizontal alike ...*”⁶. This object is not big – its total area is 265 m², whereas the cost of its implementation was 60,000. Each element of its functions creates a separate volume marked with a different colour which makes it look like hanging on the wall, especially that the housing functions rise vertically in three storeys. It is not true, however – inside, in the residential part, at the external walls, there are some oval poles of reinforced concrete which support the towering forms. It preserves the principles of separating all the elements and introducing small gaps between them, both in the vertical and in the horizontal. The first storey has a light olive bedroom; above there is a kitchen and a separated dining room in blue and pink; the dayroom in a strong yellow volume is on top. Individual elements of the rooms with wavy projection lines are distinguished by their colours borrowed from Corbusier's palette⁷. The neutral concrete wall is grey and rectangular. It demonstratively separates the residential function from the service function. „... *The wall is a neutral element so it is painted grey... It means both the moment of rest and the moment of stability as well as the moment of the highest tension. It is the moment of transition... The wall thickness seems to be just in a temporary state... which I call the moment of the present ...*”⁸. On the other side of the wall, there are some simple geometrical volumes in the shape of a cylinder including a grey oval staircase and two little quadratic prisms – one in bright yellow on the ground floor forming a bathroom and the other, higher, in blue, holding the wardrobe. All the parts of the house are not connected with the wall directly – they are separated from it with glazed gaps which additionally illuminate the interior. The windows were planned carefully: in the studio they are horizontal gaps, whereas in the dayroom and in the bedroom they open more widely and frame views of the surrounding landscape. The undulating bedroom window intrigues and makes the only element of *decorum* in the elevation. In order to walk from one room to an-

il. 1-2. Dom Johna Hejduka w Groningen w Holandii. Fot. autor / John Hejduk's house in Groningen, the Netherlands – photo by author

il. 3-5. Dom Johna Hejduka w Groningen w Holandii. Fot. autor / John Hejduk's house in Groningen, the Netherlands – photo by author

domu nie łączą się bezpośrednio ze ścianą, są od niej oddzielone przeszkłonymi szczelinami, które doświetlają wnętrze. Okna są starannie zaplanowane: w pracowni to poziome szczeliny, natomiast w pokoju dziennym i sypialni otwierają się szerzej i kadrują widoki na otaczający krajobraz. Pofalowane okno sypialni intryguje i jest w elewacji jedynym elementem *decorum*. Aby przejść z jednego pokoju do drugiego, z kuchni do sypialni lub łazienki musimy przejść przez betonową ścianę na drugą stronę. Jest to symboliczne przejście z przestrzeni mieszkalnej do przestrzeni usługowej, przejście pomiędzy tyłem a przodem, przestrzeniami zamkniętymi a otwartymi, a wg Hejduka przejście „z przeszłości do przyszłości, przez teraźniejszość”, którą symbolizuje ściana. W sumie wszystkie elementy, na przemian szare i w mocnych kolorach budują dom surrealistyczny, przywołujący skojarzenia z kubistycznymi obrazami i architekturą pionierów modernizmu, choć jest przecież bardziej ekstrawagancki i dziwny. Hejduk, jak sam twierdził, pragnął w tym projekcie ukazać „miejsce i ducha miejsca”⁹. Jeden z wydawców jego wielu książek Kim Shkapich tak komentuje tę pracę „... Hejduk ma radykalne spojrzenie na charakter i cel architektury, pokazując w jaki sposób każdy element zbudowany w świecie wywodzi się z naszego najbardziej elementarnego rozumienia kształtów materii, ruchu i bezruchu”¹⁰. Odbiór architektury Johna Hejduka nie jest prosty. Aby próbować ją odczytać należy szukać relacji architektura – użytkownik, gdzie *przedmiotem* jest struktura zewnętrzna, a *podmiotem* jej odbiorca. Akceptacja i zrozumienie jego projektów i filozofii twórczej wymaga przystąpienia do zaproponowanej przez architekta gry wyobraźni i wrażliwości. „...Celem tej gry jest syntetyzowanie pewnej rzeczywistości socjoprzestrzennej, w oparciu o dane

other, from the kitchen to the bedroom or to the bathroom, one has to cross the concrete wall on the other side. It is a symbolical transition from the residential space to the service space, a transition between the rear and the front, between closed and opened spaces. According to Hejduk, it is a transition from *the past to the future through the present* which is symbolized by the wall. In total, all the elements – contrastingly grey and in brightly coloured – build a surrealist house which calls up associations with the cubistic images and architecture of the pioneers of modernism even though it is odder and more extravagant. As Hejduk claimed himself, he wanted to show “*the place and spirit of the place*”⁹. One of the publishers his books, Kim Shkapich, comments on this work, “... Hejduk has a radical outlook on the character and purpose of architecture showing how every element built in the world grows from our most elementary comprehension of the shapes of matter, motion and motionlessness”¹⁰.

The reception of John Hejduk's architecture is not simple. In order to try to interpret it, we must look for the architecture-user relation where *the object* is the external structure, while *the subject* is its recipient. The acceptance and comprehension of his designs and creative philosophy require joining the game of imagination and sensitivity proposed by the architect. “... *The aim of this game is to synthesize certain socio-spatial reality on the basis of the exit data delivered by the author and a spectator-player's original conceptual contribution*”¹¹. However, this game is meant for the chosen ones only – for those who will be able to solve the mystery and understand the architect-artist's cultural mission...

il. 6. Dom Johna Hejduka w Groningen w Holandii. Fot. autor / John Hejduk's house in Groningen, the Netherlands – photo by author

wyjściowe dostarczone przez autora oraz oryginalny wkład koncepcyjny widza-gracza”¹¹. Ale owa gra jest przeznaczona tylko dla wybranych, tych którym dane będzie odgadnąć tajemnicę oraz pojąć kulturową misję architekta-artysty...

Dom w Groningen został zbudowany przeszło 10 lat temu, a projekt powstał przed czterdziestu laty, mimo to dom ten stale można zaliczać do awangardy, intryguje, zaciekawia, zaskakuje. Awangardowa przestrzenna struktura domu sprawia, że wciąż jest odbierany jako DOM PRZYSZŁOŚCI. Ukazuje nieodkrytą do końca tajemnicę niezwykle oryginalnego twórcy.

PRZYPISY:

¹ Ch. Jencks, *Bizarre Architecture*, New York 1979.

² Książka dostała Nagrodę Roku 2008 dla ilustratora polskiej sekcji iBbY, została wydana przez Wydawnictwo Dwie Siostry w Warszawie w 2009.

³ Autorami domów przedstawionych w książce dla dzieci są m.in. Steven Holl, Tadao Ando, Rem Koolhaas, Emilio Ambasz, Alvaro Leite Siza Vieira.

⁴ John Quentin Hejduk (1929–2000) znany jest jako autor wielu książek, które zawierają setki jego autorskich rysunków, wierszy i opisów do swoich rozważań o formach architektonicznych. Największe archiwum twórczości Hejduka znajduje się w Kanadzie w Canadian Centre for Architecture – ponad 4000 rękopisów i rysunków, modele, szkicowniki, grafiki i dokumenty dotyczące 105 projektów obejmujących całokształt kariery architekta. Za: <http://www.cca.qc.ca/en/collection/538-john-hejduk-archive>.

⁵ Autorzy realizacji: John Quentin Hejduk, Thomas Muller/ van Raimann Architekten & Otonomo Architekten.

⁶ www.klubpodroznikow.com/component/content/article/61-inne/1146-dziwne-budynki-swiata.

⁷ Badania w terenie *in situ* autora artykułu w 2002 roku.

⁸ Wypowiedź Johna Hejduka za: <http://www.archidaily.com/205541/ad-classics-wall-house-2-john-hejduk/>

⁹ Za <http://cooper.edu/architecture/publications/john-hejduk-works/>

¹⁰ *Ibidem*

¹¹ Tak w oparciu o książki analizuje twórczość Johna Hejduka Leszek Maluga, patrz: L. Maluga, *Utwory architektoniczne Johna Hejduka*, [w:] Misiągiewicz M., Kozłowski D. (red.), *Definiowanie przestrzeni architektonicznej – Projektowanie architektury a teoria*, Międzynarodowa Konferencja Naukowa IPA WA PK, Kraków 2002 s.205.

Wall House 2 in Groningen was built more than ten years ago, whereas its design was prepared forty years ago. In spite of that, this structure is still vanguard – it intrigues, arouses interest and surprises. Owing to its vanguard spatial structure, it is still perceived as THE HOUSE OF THE FUTURE revealing the unsolved mystery of this unusually original creator.

ENDNOTES:

¹ Ch. Jencks, *Bizarre Architecture*, New York 1979.

² This book received Award of the Year 2008 for the illustrator within iBbY Polish section. It was published by Two Sisters Publishing House in Warsaw, 2009.

³ The authors of the presented houses are Steven Holl, Tadao Ando, Rem Koolhaas, Emilio Ambasz, Alvaro Leite Siza Vieira and others.

⁴ John Quentin Hejduk (1929–2000) is known as the author of numerous books which include hundreds of his authorial drawings, poems and descriptions for ruminations on architectural forms. The largest archive of Hejduk's creations is located at the Canadian Centre for Architecture and includes more than 4,000 manuscripts and drawings, models, sketchbooks, graphics and documents concerning 105 designs comprising his entire career. After: <http://www.cca.qc.ca/en/collection/538-john-hejduk-archive>.

⁵ Authors of implementation: John Quentin Hejduk, Thomas Muller / van Raimann Architekten & Otonomo Architekten.

⁶ www.klubpodroznikow.com/component/content/article/61-inne/1146-dziwne-budynki-swiata.

⁷ The author's *in situ* field research in 2002.

⁸ John Hejduk's comment after: <http://www.archidaily.com/205541/ad-classics-wall-house-2-john-hejduk/>

⁹ After: <http://cooper.edu/architecture/publications/john-hejduk-works/>

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ Leszek Maluga analyzes John Hejduk's portfolio on the basis of his books, see: L. Maluga, *Utwory architektoniczne Johna Hejduka*, [in:] Misiągiewicz M., Kozłowski D. (ed.), *Defining architectural space – Architectural design versus theory*, IAD FA CUT International Scientific Conference, Krakow 2002, p. 205.